

OPBOUW

weekblad tot opbouw van het gereformeerde leven
uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

red. en sekr. riouwstr. 59, wormerveer
adm. kon. wilhelminalaan 38, leersum

C. P. Plooy / Ede

Leven na Pasen... maar hoe?

„Met Christus ben ik gekruisigd en toch leef ik, d.w.z. niet meer mijn ik, maar Christus leeft in mij. En voor zover ik nu nog in het vlees leef, leef ik door het geloof in de Zoon van God, die mij heeft liefgehad en zich voor mij heeft overgegeven”. (Gal. 2 : 20)

Hoe leven we na Pasen? Wat voor invloed gaat er van de Opstanding van Christus uit op ons leven van alledag? Is dat geen vraag waar we mee zitten? Paulus geeft daar een antwoord op. Vanaf het ogenblik, dat de verreezen Heer hem verscheen onderweg naar Damascus, is alles anders geworden in zijn leven. Zijn leven van vóór Pasen verliest voor hem nu alle waarde, hoe prat hij er ook op ging. De oude Saulus is nu nergens meer: met Christus gekruisigd. Streep erdoor. Punt er achter. Met Christus gestorven en begraven.

En toch leef ik, roept hij verwonderd uit! En ik heb nog nooit zo plezierig geleefd als nu! Wat is het leven na Pasen mooi! Je mag alles achter je laten en vergeten, wat van je vroegere leven met Christus gekruisigd is. En je mag leven! Maar verbaasd vraagt Paulus zich af: ben ik dat wel, die leeft? Hij herkent zichzelf niet meer. Toch leef ik, maar 't is goed beschouwd mijn ik niet, maar Christus die in mij leeft. Dat nieuwe leven na Pasen is op de keper beschouwd het opstandingsleven van Christus. Hij leeft nu maar niet ergens boven in de hemel, maar ook op aarde, in het leven der zijnen. En daar wordt uiteraard heel ons leven anders van. Want dat scheelt nogal wat: of ik leef en de lakens uitdeel, of dat Christus in mij leeft en het voor het zeggen krijgt. Daarbij kan je leven niet bij het oude blijven.

Toch doet Paulus daar niet overspannen over. Hij merkt heel nuchter op, dat hij nog in het vlees leeft. En leven in het vlees, dat is het heel gewone leven van alledag, van eten en drinken, van slapen en wakker worden, van kopen en verkopen, van trouwen en kinderen krijgen en groot brengen, van je krant en je t.v., het leven dat dunderd wordt en het inkomen dat minder wordt, en de dreiging van oorlog. Zo leven we, ook na Pasen, nog in het vlees. Bij „vlees” mag je ook denken aan de slager en de bakker, aan de dokter en het ziekenhuis, aan CAO en AOW. Dat is alles met elkaar: leven-in-het-vlees. En alle vlees is als gras, dat verdort en verwelkt. Na Pasen net zo goed als er voor. En dat roept toch heel wat spanningen op! We zongen wel opgewekt op Pasen: nu de Heer is opgestaan, nu vangt het nieuwe leven aan... maar wat moeten we dan nog met dat leven-in-het-vlees, na Pasen? Zouden we maar niet liever een toontje lager zingen?

Maar let er dan eens op, hoe Paulus zich uitlaat over dat leven in het vlees. Hij zegt n.l.: voor zover ik nu nog leef in het vlees.

Je hoort Paulus daarmee eigenlijk heel dat leven-in-het-vlees na Pasen tussen haakjes zetten en relativiseren.

Het is er nog wel en je moet er wel degelijk rekening mee houden, maar je moet er toch ook weer niet te zwaar aan tillen. Voor Paulus geldt veel méér, dat Christus in hem leeft, dan dat hij in het vlees leeft. Wat bevrijdend als je er zo tegenaan kunt kijken! Tegen je leven van alledag, dat je soms een lust is, maar vaak een last, waarin je maar blijft omtobben met dingen die zich niet laten oplossen...

Je hebt je werk of je bent werkloos; je hebt je botsingen met vrouw en

kinderen, en je probeert het toch weer een beetje goed te maken; je zenuwen spelen op en dan ga je maar weer een dag uit vissen om te kalmeren... en je denkt: *is dat het nu, — het leven na Pasen?*

Je kind krijgt een ongeluk of je man wordt onherstelbaar ziek en je denkt: *is dat het nu, — het leven na Pasen?*

Het kan ook anders: alles loopt mee en je stijgt op de maatschappelijke ladder, je hebt geen krimp en kan je alles veroorloven... maar je denkt: *is dat het nu, — het leven na Pasen?*

Nu ja, mag het alsjebieft? Jawel, het mag allemaal gehaald worden en het moet soms alles geleden worden, als je maar met Paulus kunt zeggen: voor zover ik nu nog in het vlees leef... en alle vlees is als gras!

„Voor zover”... „nu nog”... dan heb je 't tussen haakjes gezet. Dan ligt daar het zwaartepunt niet meer in.

Dan is dat je eigenlijke leven niet. Je eigenlijke leven is: niet meer ik, maar Christus leeft in mij! Dát is leven na Pasen!

En voor zover ik nu nog in het vlees leef, zegt Paulus, leef ik door het geloóf. In de Zoon van God, die mij heeft liefgehad en zich voor mij heeft overgegeven. We kunnen alleen zonder al te veel schade en schande in het vlees leven, als we in het geloóf leven.

Ontelbaar velen leven in het vlees zonder te geloven. Aan de buitenkant gezien ziet hun leven er net zo uit als dat van ons. Maar dít is het verschil: dat wij van dit leven-in-het-vlees zeggen: voor zover... en: nu nog... M.a.w. wij zien in geloof ergens naar uit: het leven uit de Geest! Och, we zijn niet beter of slechter dan die anderen, voor wie het leven in het vlees alles is en als het uit is is álles uit. Maar dít is voor het geloof het grote verschil: Gods Zoon heeft ons liefgehad en zijn leven voor ons gegeven.

Wat stelt ons leven al met al voor als het alleen maar is dat leven-in-het-vlees. Maar daar komt Gods Zoon en Hij trekt dat leven van ons in het stralende licht van zijn liefde! Hij heeft zijn schouders gezet onder ons leven-in-het-vlees; alle last en lust, alle kruis en schuld daarvan nam Hij op zich. Hij is er mee in de dood gegaan en uit de dood weer opgeklommen.

Door het geloof in Hem kan ik het leven-in-het-vlees uithouden; het krijgt me er niet meer onder en het maakt me ook niet meer overmoedig. Je gaat door dít geloof in Christus, die voor je leeft en die in je leeft, niet te gronde aan de spanningen van dit leven in het vlees, want dit leven mag na en door Pasen een ontspannen zaak worden.

O zeker: er is wel *strijd* — maar groter is de overwinning van Christus! En er is wel *dood*, maar heerlijk is het leven van Christus!

En er is wel *zonde*, maar overvloediger is de genade!

En er is veel *donkerheid*, maar de dageraad van de Verrijzenis is niet meer weg te denken.

Want Jezus leeft en wij met Hem! Zij het nu nog in het vlees. Maar in geloof, dat Christus leeft in mij.

IN DIT NUMMER

141 Ds C. P. Plooy, Leven na Pasen... maar hoe?	de ouderling in de gemeente (1)
142 Drs H. de Jong, Evangelisatie	144 K. Janssens, Over het Wilhelmus (2)
143 M. de Jonge, Beproefde trouw 5)	146 Bert v. Velsen, Het Raam
144 Ds J. Stuy, De diaken en	146 Mr. dr J. Meulink, Boekbespreking

EVANGELISATIE

Een tijdje terug zijn er door verschillende scribenten in ons blad kort achter elkaar een paar niet al te positieve opmerkingen gemaakt over Project '82. Ik zelf was daar ook bij. De indruk heeft daardoor kunnen ontstaan dat wij van Opbouw het niet zo zien zitten met de evangelisatie. Als ik met hetgeen hieronder volgt die gewekte indruk zou kunnen wegnemen, zou mij dat zeer verheugen. Wat mijzelf betreft, bij mijn weten heb ik slechts gewaarschuwd tegen een mogelijk gevaar bij deze landelijk georganiseerde evangelisatie-campagne. Dat we namelijk te grootschalig denken en teveel nog modellen gebruiken uit een voorbijgeen tijd. Maar als ik nu zie, hoe er ook in onze eigen gemeente (zoals op andere plaatsen) enthousiast en deels ook wel op eigen wijze is en wordt meegedaan aan de actie, ach, dan vind ik dat zo hartverwarmend, dat ik gaarne bereid ben mijn welgemeende waarschuwing in te trekken. Men zal, zo denk ik dan, *al doende* wel komen tot het bijstellen van de methodes en het kiezen van de juiste middelen. En als nu iemand mocht vinden dat deze opmerking mosterd na de maaltijd is, dan herinner ik eraan dat Project '82 toch bedoeld is als het begin van een periode van nieuw evangelisatie-élan, zodat ook degenen die wat laat wakker worden, nog best mee kunnen gaan doen.

Onze opdracht

Want evangelisatie is dringend nodig, ook in onze tijd. Het is goed om over de tijd waarin we leven na te denken, om zo enigszins vat te krijgen op het eigenaardige karakter ervan. Ik doe daar zelf ook aan mee, zoals de lezers kunnen weten. Maar nooit zal dat nadenken mogen betekenen dat wij voorbij zien aan de opdracht die voor alle tijden en gelegenheden of situaties gegeven is, namelijk dat wij Zijn getuigen zullen zijn (Hand. 1 : 8). Het noodzakelijke zinnen op de juiste methodes mag ons in geen geval bij die hoofdzaak vandaan halen. Het zou immers kunnen zijn dat wij ons van de tijd waarin we leven zo'n sterk en gevestigd beeld vormen dat dat voor wat ons betreft gaat functioneren als een gevangenis voor de Here God en zijn mogelijkheden. Wat zou dat jammer zijn! We vinden daarvan een waarschuwend voorbeeld bij de profeet Haggai. Bij hem horen we het volk Israël dat uit de ballingschap teruggekeerd is zeggen: „De tijd is nog niet geko-

men, de tijd dat des HEREN huis herbouwd worde". Wat vroom en diepzinnig zal dat menigene in de oren geklonken hebben! De opmerking zal ook wel vrucht van heel diep nadenken zijn geweest. Maar de profeet prikt er dwars doorheen met een juweel van een tegenopmerking: „Is het voor jullie dan wel de tijd om in weldoortimmerde huizen te wonen?" (Haggai 1 : 2 en 4). Wat werd hiermee de diepzinnigheid onmaskerd als voorwendsel! Wij moeten ons hierdoor laten waarschuwen. Ook nu zou gezegd kunnen worden: het is niet de tijd om te evangeliseren, terwijl in werkelijkheid heel iets anders, bijvoorbeeld valse schaamte, ons blokkeert. Arglistig is het hart; ook het diepzinnig-theologisch nadenkende hart. We moeten de Here God niet opsluiten in het beeld dat we ons van onze tijd vormen.

Christelijk Nederland

Over dat nadenken over onze tijd in verband met het evangeliseren moet me trouwens nog iets van het hart. Dr O. Jager heeft in een interview in het april-nummer van Weerwoord, het maandblad van het L.C.G.J.e in verband met Project '82 gezegd dat er bij de Evangelische Alliantie een soort heimwee leeft naar een Nederland van vroeger dat niet eens heeft bestaan, want Nederland is nooit christelijk geweest. Dit moois las ik via een 'overgenomen' in andere bladen. Het interesseerde me hevig en daarom ben ik in de leeszaal van de V.U. eens gaan kijken of de geïnterviewde daar misschien nog iets meer over gezegd had. Maar nee, ik kon niets anders dan deze losse flodder vinden. Van een interview (dat ik kenmerkend begin te vinden voor onze oppervlakkige tijd) mag je misschien ook niet meer verwachten. Het is anders wel een opmerkelijke uitspraak, dat er nooit een christelijk Nederland is geweest! Dr Jager zal wel bedoelen dat we ons van die vroegere tijd geen al te idealistische voorstelling moeten maken. Dat zou inderdaad een goede waarschuwing zijn geweest. Als we ons over die achter ons liggende tijd een beeld trachten te vormen, moet ook mee bedacht worden wat de profeten en de psal-

pastorale notities

K. Schilder

In „Kerknieuws" van Scheps verschijnt een serie artikelen over hoogleraren van vroeger. In het nummer van 16 april j.l. was de beurt aan Prof. dr K. Schilder. Mij viel op dat in dat overigens goede artikel werd gezegd dat pas later in zijn leven een irenische trek uit zijn karakter naar voren kwam. Dat zou dan gebeurd zijn in verband met de opkomende onenigheden in de vrijgemaakte kerken. Het was wel duidelijk dat toen zijn irenische gezindheid erg naar voren kwam, maar het is een misverstand te denken dat die vredelievendheid pas aan het eind van zijn leven kwam. Of Schilder's karakter zo irenisch was, weet ik niet. Mijn persoonlijke indruk was in ieder geval anders. Maar zijn zachtmoedigheid en vriendelijkheid was vrucht van het Evangelie. Het was ook maar niet een karaktertrek. Het was meer. Dat blijkt ook wel uit dat artikel in „Kerknieuws". Daarin wordt over de twisten van de dertiger jaren en Schilder's rol daarin terecht gezegd: „Scherp koos hij positie tegen hen, die het oplaaiende debat over tal van onderwerpen door een kerkelijk veroordelende uitspraak

wilde beslechten". Met de scherpte van iemand die de vrede lief had wist hij dat de kerk veroordelende uitspraken zo veel mogelijk vermijdt. Omdat hij zo scherp zag „het dynamisch karakter van Christus' kerkvergaderend werk" daarom wist hij dat een zondaar niet buiten de kerk kan leven. Daar hoort hij. En wie dat één keer gezien heeft die kan lastig zijn, die kan opvliegend zijn en welke nare eigenschappen er verder maar te noemen zijn, maar die is overmocht door de genade, toch irenisch. Mensen veroordelen is wel het allerlaatste wat zo iemand wil.

Dat is in de navolging van Jezus Christus en de apostel Paulus. Dat de kerkelijke leiders dat in de dertiger en veertiger jaren niet gezien hebben pleit niet voor hun karakterinzicht. Maar dat is niet het ergste. Dat ze niet in staat bleken Bijbels tolerant te zijn is erger. Ze hadden geen besef van de genade. Als later in de Vrijgemaakte kerken dezelfde zonden weerkeren verzet Schilder zich heel consequent en gewond.

Dat was maar niet een karaktertrek uit het laatst van zijn leven. Wel was Schilder een rasechte Kuypertiaan in zijn overschatten van het christelijk logische denken waartoe wedergeboren mensen in staat zouden zijn. Daarom geloofde hij via polemieken mensen te kunnen overtuigen. Terwijl dat vrijwel nooit het geval is. Vandaar dat hij inderdaad, zoals vermeld wordt, ver stond van Kohlbrügge.

H. Amelink, Aalten

men gezegd hebben, dat er een tijd zou komen dat de vijanden van de Christus *veinzend* zouden buigen voor zijn macht (Deuter. 33 : 29; Ps. 18 : 45; 66 : 3; 81 : 16). Dat 'veinzend buigen', dat is er óók geweest in de tijd van 'christelijk Nederland'. Maar daar moeten we ons niet op verkijken zodat we niets anders meer zien. Het was ook de tijd van de publieke geldigheid van het Evangelie, die bij zeer velen ook innerlijke weerklank vond. Die eer mogen we Christus niet ontnemen. Langs deze weg komen we tot een meer genuanceerd oordeel over vroeger dan de reactionaire karikatuur die dr Jager aanbiedt. Geen ophemeling en geen verguizing, nee, het wàs iets. En ik denk dat zo'n meer evenwichtig oordeel over vroeger ons ook kan helpen om een goede kijk te krijgen op onze eigen tijd: geen ophemeling en geen verguizing, nee, het is iets. Een tijd met weer heel eigen mogelijkheden. En wij staan onder grote beloften als we, onder de indruk van onze opdracht om ook nu getuigen te zijn, nadenken over de methodes die het meest geschikt zijn om die opdracht uit te voeren. Wie daarentegen ten aanzien van vroeger met karikaturen werkt, moet ook gewantrouwd

worden ten aanzien van de wegen die hij voor vandaag wijst.

De dubbele ring

Wat betreft het nadenken over de juiste methode van evangeliseren moeten we niet verwachten dat we in één achternamiddag tot definitieve resultaten zullen komen. Ook voorvragen komen daarbij om de hoek kijken. Bijvoorbeeld deze: weten we wel voldoende op wie wij ons al evangeliserend moeten richten? Voor het antwoord op deze vraag wil ik een gedachte ten beste geven die mij nogal eens bezig houdt. Is de christelijke gemeente van vandaag niet omgeven door een dubbele ring? Vooreerst door een rand van afvalligen en vervolgens, meer naar buiten nog, door een rand van Godvrezenden? Dat de gemeente omgeven is door een rand van Godvrezenden,haal ik uit het Nieuwe Testament, vooral het boek Handelingen (bijv. Hand. 13 : 16; en trouwens ook bij de profeten vind je daar al sporen van). We ontmoeten daar de niet-Joden die met de plaatselijke synagoge meeleven en onder wie het evangelie een goed gehoor gevonden heeft. Maar ook blijkt in

datzelfde boek Handelingen dat de joodse synagoge van de verstrooiing voor een groot deel gevuld is met werelds denkende Joden die vijandig reageren op de apostolische prediking. Zij zullen zichzelf wel niet afvallig hebben gevonden, maar de apostel Paulus benadert hen toch een keer waarschuwend met het zware woord 'verachters' („Ziet, verachters, verwondert u en verdwijnt..."). Dezelfde Paulus laat hen kort daarna ook los om zich vervolgens tot de heidenen te keren (Hand. 13:46 v.v.). Welnu, dit beeld van die twee randen om de gemeente laat me niet los. Kan het niet zijn dat de eerste rand, die van de afvalligen, ons blokkeert om bij de tweede te komen? Zit de gemeente niet vaak schuchter in een hoekje naar de boze wereld te kijken — en het is de boze wereld niet eens? Het is de schetterende meute die tegen alle klaarlijkheid van het evangelie in met ons christelijke geloof een heel andere kant op wil. Wordt het niet eens tijd dat we ons daar veel minder dan tot dusver iets aan gelegen laten liggen? Dat we een tunnel beginnen te graven onder die eerste rand door om zo terecht te komen bij degenen die werkelijk van het evangelie vervreemd zijn en bij wie je niet zelden toch een zeker besef van God aantreft, een primitief 'om Hem geven'? Ik denk dat dit in christelijke groepen beter verstaan wordt dan in christelijke kerken. Kennen wij de echte buitenkerkelijke wel? Niet degene die buiten de

JAARVERGADERING „OPBOUW"

De jaarvergadering van „Opbouw" wordt gehouden op zaterdag 8 mei a.s. in de Jeruzalemkerk, Troosterlaan 65 te Utrecht.

In de morgenvergadering, die te half elf begint, zullen de heren Prof. Dr. C. v. d. Leun, kernfysicus te Utrecht, en Prof. Dr. Ir. E. Schuurman, hoogleraar in de Calvinistische Wijsbegeerte aan de Technische Hogescholen te Delft en Eindhoven, spreken over het onderwerp: Hoe gaan we om met de schepping in deze tijd?

In de middagvergadering zullen de huishoudelijke zaken worden afgehandeld en is er gelegenheid om van gedachten te wisselen over de inhoud van het blad.

De kerk is open vanaf 10.00 uur, zodat men voor de aanvang van de vergadering een kopje koffie kan drinken.

Voor broodjes gedurende de lunchpauze wordt ook gezorgd. De vergadering wordt te circa half vier beëindigd.

Het bestuur

kerk is gaan staan en vandaar met zijn pseudo-evangelie de dienst in de kerk nog zo verregaand uitmaakt, maar degene die in zijn voor- geslacht al van de kerk is losgeraakt en nu mogelijk rondloopt met een onbestemd gevoel van gemis en met de vage herinnering aan een versje dat opoe wel eens zong. Ik wil deze echte buitenkerkelijke niet idealise-

ren, maar hem toch eens naar voren halen. Kennen wij hem wel? En dan heb ik het nog niet eens over de mensen onder ons uit andere culturen en godsdiensten, bij wie je wel eens meer 'vreze des?' aantreft dan bij je eigen medechristenen.

De volgende keer over dit hele onderwerp nog iets.

richtingbepalend: de 3 formulieren van enigheid, de Bijbel Gods Woord, de D.K.O. en geen evangelische gezangen.

Dat is nu 75 jaar geleden en het herdenken ervan leidde tot het boek „Beproefde trouw", waaraan we nu verder aandacht willen geven. Dit boek bevat zes bijdragen uit de „eigen kring" en vier van schrijvers van buiten „de Bond". De samensteller (ir. J. van der Graaf) zegt over de titel, dat daarin

„allereerst (is) uitgedrukt) de trouw des Heeren over Zijn Kerk. Die trouw is beproefd, deugdelijk gebleken. Het is vanwege die (verbonds)trouw des Heeren dat de Gereformeerde Bond tot heden zijn plaats in de Hervormde Kerk heeft weten. Het trouw blijven aan deze kerk dóór de hervormd-gereformeerden is aan die trouw des Heeren ondergeschikt. Die trouw is intussen óók beproefd, op de proef gesteld. Hier ligt het tweede motief, dat in de titel tot uitdrukking wordt gebracht. De Gereformeerde Bond wilde in de vijfenzeventig jaar van zijn bestaan de weg van het gereformeerd belijden gaan met het oog op de hele Hervormde Kerk, maar altijd weer met aan de ene zijde de verzoeking tot separatie en ter ander zijde de verzoeking van binnenkerkelijke aanpassing." (12)

Niet elke bijdrage in dit boek is voor ons van evengroot belang en daarom zal de ene meer aandacht ontvangen dan de andere.

M. de Jonge / Voorburg

Beproefde trouw (5)

7. De Gereformeerde Bond

We zijn nu op het punt gekomen, waar het ons in deze artikelen om gaat. De geschiedenis van „de Bond" of „de Bonders", waaraan het denkenboek „Beproefde trouw" is gewijd en we staan dan aan het begin van de 20e eeuw.

De Confessionele richting in de Ned. Hervormde Kerk wilde de (gereformeerde) leer handhaven en degenen, die deze leer afwezen behoorden eigenlijk niet in het kerkgenootschap thuis. De kerk moest weer echt „kerk" zijn, ook in haar bestuur. Maar daarbij ook tevens vasthouden aan „heel de kerk en heel het volk". Die twee tezamen brengen bleek onmogelijk, telkens weer. De doleantie bracht deze Confessionele richting ernstige verliezen toe, getalsmatig, maar meer nog door haar duidelijke keus voor handhaving van Schrift en belijdenis. Lie-

ver het genootschap verlaten dan bukken onder onschriftuurlijk gezag. Het volgen van Gods wil kostte offers en velen waren toen bereid die te brengen, temeer omdat door de doleantie de eigen plaats en betekenis van de zelfstandige gemeenten tot haar recht kwam. Het bleek dus mogelijk Dordt 1618/9, ook voor wat betreft de kerkorde, weer op te nemen, iets waarvoor in de N.H. Kerk geen uitzicht was. Daar bleven de machtige bestuurders de baas.

Onder leiding van dr. Hoedemaker (die een aantal jaren samen met dr. Kuyper hoogleraar aan de V.U. is geweest) heeft de Confessionele vereniging na de Doleantie (1886) ernstig getracht actiever op te treden. Opnieuw werd uitgesproken de verbondenheid aan de 3 formulieren van Enigheid, het normatief gezag van de Heilige Schrift en het normerend (regelend) gezag van de

kerkorde. Overwogen werd grotere activiteiten te ontplooiën om de N.H. Kerk daaraan te doen beantwoorden. Zo kwamen jaarlijks ambtsdragers, leden van de Confessionele vereniging, bijeen om deze zaken met elkaar te bespreken. In die pogingen tot reorganisatie ontmoeten zij in de beginjaren van deze eeuw een deel van de Ethische broeders. Deze zochten in de strijd om „het geloof van de gemeente" samen te gaan en overleg tussen beide groepen vorderde. Het kwam zover dat ze samen adressen richtten tot het synodaal bestuur en het leek erop of ze gehoor zouden krijgen. Dat nu stootte een deel van de Confessionelen af. Ze zagen in dat samen optrekken met de Ethischen de belijdenis der vaders in gevaar komen. Hoe konden ze zich verbinden met hen, die het volle Woord Gods niet eens aanvaarden willen, die de belijdenis niet strikt wilden nemen?

In de Confessionele kring kwam toen een scheiding tot stand. In 1906 richtten enkelen de „Gereformeerde Bond tot vrijmaking der kerk" op. Ze erkenden, dat een „belijden-de volkskerk" een utopie was en streefden derhalve naar een „belijdende vrije kerk" in Nederland. Daarin zouden dan alle waarlijk gereformeerden zich kunnen verenigen. Dordt 1618/9 werd markant

8. Nadere karakteristiek van de Bond

Met wat in de vorige paragraaf is aangeduid hebben we niet meer dan de buitenkant geraakt. Het zijn geschiedkundige feiten. Prof. dr. C. Graafland geeft ons duidelijker inzicht in hetgeen in Bondskringen leeft en naar buiten treedt in zijn bijdrage „Hoe en waarom kwam de Gereformeerde Bond rond de eeuwwisseling op?" Hij sluit zich aan bij de uitspraak van een historicus, dat het is „het verlangen om in verband met de opbloei van de gereformeerde theologie aan het eind van de negentiende eeuw het programma van de Nadere Reformatie tot nieuw leven te brengen". Velen in de Ned. Hervormde Kerk gevoelden zich namelijk eenzaam, omdat voor hetgeen die Nadere Reformatie in de 17e eeuw had gebracht, geen plaats meer was. Kenmerken van deze stroming of beweging (ze kwam reeds ter sprake in paragraaf 3) waren „een bevindelijke prediking" („hun zielen werden gevoed en () in prediking en pastoraat (werden) hun zielevragen behandeld en beantwoord") (pag. 21). Een piëtistisch (vroomheids)element — de godsdienstige mens — komt hier naar voren. In die prediking

(vervolg op pagina 144)

J. Stuy / Kampen

De diaken en de ouderling in de gemeente (1)

(Inleiding diakonale conferentie te Wezep 12-12-'81)

Als ik goed begrepen heb wat vandaag de bedoeling is dan zou het thema van deze conferentie iets anders moeten worden geformuleerd. Gezien ook de zeven vragen, waarin het thema nader omschreven is, en het feit dat we een *diakonale* conferentie houden, sterken mij in die mening. Het thema zou ongeveer moeten luiden: *DE DIAKEN met betrekking tot de ouderling en de gemeente*.

En verder, geen theoretische of geleerde toestanden, maar streven naar een gesprek waar de broeders 'in het veld' wat aan hebben.

Ik hoop daaraan bij te dragen, op de wijze zoals mij gevraagd is, n.l. door uw aandacht te richten op een aantal gegevens uit het N.T.

Dan zijn we „fundamenteel” bezig. D.w.z. dan zijn we bezig met de grond onder uw diakonale voeten. Het fundament waar u op staat, het Woord van waaruit u uw ambt vervult.

Keuze gegevens N.T.

Waar moeten we beginnen, en waar moeten we ophouden? Om een verantwoorde keuze te doen heb ik me laten leiden door het *Gereformeerd Kerkboek* (proeve) van de Binnenverbanders. Daarin staat een uitstekend formulier voor de bevestiging van ouderlingen en diakenen.

De Schriftplaatsen waarop de „dienst der barmhartigheid” en het ambt van de diakenen in de gemeente gegrond is, staan er in de kantlijn keurig bij vermeld. Achttien in totaal.

Het gedeelte van het formulier dat op het diakenambt betrekking heeft staat schuin gedrukt.

Duidelijker kan het niet.

Er is reden om aan te nemen dat al deze Schriftplaatsen met zorg gekozen zijn. In een beschrijving van de liturgische formulieren door prof. C. Trimp (Kampen) wordt t.a.v. de oude bevestigingsformulieren voor ouderling en diaken opgemerkt, dat daarin het *Schriftbewijs* niet bijster doeltreffend is. Met ijver is er een nieuw formulier gemaakt, waarin het Schriftbewijs bijzonder de aandacht heeft gehad. Vandaar ook die aparte vermelding van de teksten in het nieuwe kerkboek.

Het heeft ook nog dit voordeel, dat in een tijd waarin de ambten in de kerk op de tocht staan, wij zonder omwegen met de neus op de Schrift worden gedrukt. Eigenlijk precies wat wij voor vandaag hebben moeten.

Ik stel u voor, dat wij dat korte nieuwe formulier voor de bevestiging van diakenen op de voet volgen. (U kunt het oude er naast houden, dan ziet u meteen het verschil. Ook het formulier van de Chr. Geref. zullen we in de bespreking betrekken.)

Van het oude formulier voor de diakenen merkt prof. Trimp ook nog op, dat het niet voorziet in de eigenaardige eisen, die in onze tijd aan het diakenambt gesteld moeten worden.

Het oude formulier dateert van 1586.

Het nieuwe waarover het nu verder zal gaan uit 1975.

De liefde van Christus

„Over de dienst der barmhartigheid leert de Schrift, dat deze voortvloeit uit de liefde van Christus. Hij kwam in de wereld om te dienen en ontfermde zich over velen die in nood waren.”

(Mark: 10 : 45, Luc. 22 : 27 en Joh. 13 : 15)

Dit is een prachtig uitgangspunt voor de beschrijving van het diakenambt. Los van de liefde van Christus heeft het niet veel meer te betekenen.

Vervolg van pagina 143

BEPROEFDE TROUW

was een vergeestelijking op te merken. Niet wat in de Schriften tot ons komt is van belang, maar wat en hoe de mens dit persoonlijk beleeft domineert en het is individualistisch van aard. Hier is dan niet meer het horen van en buigen voor de Waarheid Gods, maar het zoeken van eigen gekozen (standaard) leerstukken. „De gemeente wordt daarbij ingedeeld niet alleen in bekeerden en onbekeerden, maar de bekeerden worden weer nader geclassificeerd in de bekeerden en bevestigden en nog wel in meer-gedetailleerde onderverdelingen” (25/5). De door de Here Christus bijeengebrachte gemeente verloor men uit het oog. Men zag Gods werk niet meer — de menselijke ervaringen stonden centraal en werden het een en al.

In deze kringen stonden de Dordtse Leerregels hoog aangeschreven. Ontstaan als belijdenisgeschrift, dat onderscheidend sprak ten opzichte van humanistische en remonstrantse leringen, werd het langzamerhand een graadmeter van gereformeerde rechtzinnigheid (36), waardoor het een andere functie kreeg. Men kwam „tot een 'realistische opvatting van de Verkiezing', een opvatting 'waarbij de mens geacht wordt in staat te zijn uit inwendige en uitwendige ervaring tot zijn persoonlijke verkorenheid te besluiten...’.

Daarmee trad een verschuiving op. De waarheid van de verkiezing werd een 'bevindelijke waarheid'. Zo verandert de tegenstelling van geloof en ongeloof in een tegenstelling van gelovigen en ongelovigen. 'En daarmee is in beginsel de idee der kerk reeds prijsgegeven.' (41). Ook de Dordtse kerkenordening, de D.K.O., had een grote plaats. In 1816 was de kerk gereguleerd en de D.K.O. was daarmee buiten spel geplaatst. Maar vanaf 1618/9 had toch in de praktijk het zwaartepunt in de plaatselijke gemeenten gelegen en vandaaruit was de kerkenorde opgebouwd. Zulk een herstel stond hoog in het vaandel van de Bond. In aansluiting daaraan werd ook de Dordtse liturgie belemtoond, bijzonder (en terecht) om de invloed van de evangelische gezangen te weren.

Tenslotte waren er „de vaderen”, de mannen die in de 17e en 18e eeuw terugriepen naar de rechte dienst des Heren. De door hen nagelaten bundels preken werden verslonden en ze hadden gezegd, soms méér dan het Woord zelf.

In heel de 75-jarige periode van de Gereformeerde Bond spelen deze factoren een rol, zij het plaatselijk zeer verschillend.

Rektifikatie „Beproeft trouw” (2)

In het nummer van 16 april is een regel uitgevallen (laatste kolom, blz. 127). Op ongeveer 1/3 van onderen dient gelezen te worden: „En wat de leer betreft, de (gereformeerde) formulieren van Dordt waren wel in naam basis voor de kerk...”. Op blz. 128 moet in kolom 3 het woord „amtsdragers” worden vervangen door „collega's”.

K. Janssens / Kampen

Over het „Wilhelmus” (2)

Het opschrift

We willen proberen nu wat verder door te dringen in het wezen van het lied zelf. Daartoe is het nodig, dat het opschrift boven het Wilhelmus erbij betrokken wordt, want ik denk dat daarin aangegeven staat hoe we het moeten lezen. Men heeft het lied namelijk op heel verschillende wijzen getypeerd: het zou een *afscheidslid* zijn (denk daarbij aan strofe 14, waar het woord „Oorlof” (= een afscheidswoord, iets als vaarwel) voorkomt); het zou een *troostlid* zijn na de mislukkelingen die in 1568 plaatsgevonden hadden; het zou een *apologie*, een verdediging, zijn van de Prins voor zijn optreden; het zou een lied zijn vol *hemelverlangen* (denk aan de regel „’tsal hier haest sijn ghedaen”). U zult zien, dat er van dit alles wel iets in ons volkslied is te vinden (van het laatstgenoemde overigens het minst), maar dat dit daarmee nog niet tot een typering kan leiden. Daarom schrijf ik nu eerst voor U het opschrift over. In het Liedboek is het niet afgedrukt. Ik doe dat in de originele spelling, want ik acht elke verandering een verminking:

„Een Nieuw Christelick Liedt
gemaect ter eeren des
Doorluchtichsten Heeren, Heere
Wilhelm Prince van
Oraengien, Grave van Nassou,
Patris Patria, mijnen
G. Forsten en Heeren. Waer van
deerste Capitael
letteren van elck veers, syner F.G.
name metbrengen.
Na de wijse van Chartres.”

(Patris Patria(e) = Vader des Vaderlands; G = Genadige; F.G. = Forstelicke Genade; Capitael letteren = hoofdletters; Na de wijse van Chartres = te zingen op de melodie van een toen bekend liedje.)

Genre

U ziet, er staat uitdrukkelijk waarom het lied geschreven is: om de Prins te eren. Daarom worden zijn kwaliteiten in het lied zo duidelijk genoemd, je moet tenslotte weten wie je eert en wat je in hem eert. Hij wordt getekend als een politiek leider, als een militaire aanvoerder, als een man met allerlei uitstekende

Noch het oude formulier, noch het chr. geref. heeft de liefde van Christus voorop staan. Wel wordt in het chr. geref. formulier opgemerkt dat zij (de diakenen) de liefde van Christus zichtbaar mogen maken. Toegespitst op het thema van vandaag mag je zeggen: Diakenen zijn bedienaren van de liefde van Christus. De handen van de Here Jezus. Zoals je een bedienaar van het Woord van Christus de mond van de Here Jezus zou kunnen noemen.

De eerste christelijke gemeente

„In navolging van haar Heer zorgde de eerste christelijke gemeente ervoor, dat niemand in haar midden gebrek had. Aan ieder werd uitgedeeld naar behoefte.”

(Hand. 2 : 46, Hand. 4 : 32-37)

Navolging van Christus. De handen van de Here Jezus.

Er waren toen nog geen aparte diakenen. Die komen pas als het de apostelen uit de hand dreigt te lopen.

Het leven der gemeente in Hand. 2 en 4 kenmerkt zich door sterke onderlinge liefde, offervaardigheid en de bereidheid van de minder draagkrachtigen om hetgeen voor hen bij elkaar gebracht werd, ook in ontvangst te nemen.

De fouten die later in de kerkgeschiedenis door diakenen gemaakt zijn en het moderne evange-

lie van „de rechten van de mens” hebben deze bereidheid tot ongeveer nul teruggebracht.

Alleen onder strikte geheimhouding zijn gemeentelieden bereid diakonale hulp te aanvaarden.

Die geheimhouding is van zó groot gewicht, dat de noodzakelijke samenwerking tussen ouderlingen en diakenen er door wordt gehinderd.

De eerste christelijke gemeente was een diakonale gemeente! Men gaf en ontving spontaan, christelijk!

Er waren geen verkozen en bevestigde broeders (of zusters) die daarin regeland optraden.

De dienst der barmhartigheid werd gedragen door de onderlinge liefde, en het ging goed.

Tót Ananias en Sapphira en de ontevredenheid van de grieks-sprekende weduwen. Tóen werden zeven diakenen gekozen.

Er wordt bij het gedeelte dat handelt over de navolging van Christus ook verwezen naar Matt. 25. Het oordeel van de Zoon des mensen, waarbij Hij de schapen van de bokken scheidt, en waarbij de scheiding loopt tussen hen die wel en het die niet de christelijke barmhartigheid hebben betracht.

Een veelzeggend hoofdstuk, maar waarvan je zeker niet kunt zeggen dat het alleen de diakenen betreft. Ze worden er niet in genoemd. Ze bestonden nog niet. Wel blijkt dat de dienst van het Woord en de dienst der barmhartigheid niet van elkaar zijn te scheiden.

(wordt vervolgd)

H. H. Kunstenaars opgelet!

Bestuur en redactie van Opbouw hebben het voornemen om t.z.t. aan de grafische vormgeving enige veranderingen aan te (laten) brengen. Het is met name de bedoeling dat „DE KOP” van dit blad qua lettertype en symbolen gemoderniseerd wordt.

U wordt uitgenodigd mee te dingen naar de eer, de toekomstig ontwerper van „ons gezicht” te zijn. Voorwaarde is dat op een of andere manier de „vissymboliek” gehandhaafd blijft.

Inzending van uw ontwerp is mogelijk tot en met uiterlijk 7 juni 1982, naar het adres van: de redactie.

menselijke deugden, vooral als een gelovig mens. Hierover verderop wel meer.

Het lied is dan ook het beste te typeren als een *propagandalied*. Het maakt propaganda voor de Prins en zijn idealen. Dat kon nu weer. In 1568 zat het volk er geheel verslagen bij en ook de Prins zelf was uitgeput. Maar in 1570/71 was immers de stemming aan het veranderen. Daarvan ging de Prins gebruik maken door dit lied de wereld in te sturen. Het wordt namelijk waarschijnlijk geacht, dat het vers in opdracht van hem, of op zijn minst met zijn goedkeuring, is gemaakt. Dat gebeurde dus in de kring van ballingen die in Duitsland een onderkomen hadden gevonden.

Dat het lied de Prins eert, is reeds bij oppervlakkige beschouwing waar te nemen: de eerste regel noemt zijn naam in een horizontaal vlak, en de aanvangsletters van elke strofe doen dat in een verticale lijn. Het lied is als het ware ingeklemd in de naam van hem die te eren is. (In de tekst van het Liedboek is dat acrostichon nogal beschadigd door de moderne spelling die in de coupletten 12 en 13 geen S maar een Z vereiste. De V van strofe 15 kan ook als U beschouwd worden; de U en de V werden wel door elkaar gebruikt.)

Structuur van het lied

Ook over de opbouw van het Wilhelmus is meermalen geschreven. Dat heeft te maken met het feit, dat de 15 strofen eigenlijk niet een door-

lopend verhaal of betoog opleveren. Men zocht dus naar het systeem dat er toch in moest zitten.

De een deelde het lied in drieën, samenvallend met de drie delen van de naam Willem van Nassov; een ander zag ook een verdeling in drieën, maar die was gebaseerd op driemaal een gang vanuit het aardse naar het hemelse vaderland. U kunt dat wel nagaan: str. 1 t/m 4; 5 t/m 9 en 10 t/m 14, en het 15e couplet als slotstrofe. Maar dit doet natuurlijk helemaal geen recht aan de idee van een propagandalied voor de Prins. Dan zou het eerder een troostlied zijn in de zin van: het is hier wel erg beroerd, maar straks in de hemel is alles beter. Dat zou wel vreemd klinken uit de mond van iemand die vol zit met bevrijdingsplannen en die zijn best doet om in zijn „regiment” (= regeerambt) terug te keren.

Weer iemand anders zag, dat het acrostichon (= naamdicht) een wezenlijke functie had. Die verticale naam was niet b.v. dezelfde als de horizontale, maar die was Willem van Nassov, een naam met een prachtige regelmaat: 6 en 3 en 6, telkens in groepjes van medeklinker-klinker-medeklinker. En nu had de voornaam niet de Duitse vorm Wilhelm, maar de Nederlandse: Willem. Nu was het als volgt:

W	N
I	V
L	A
L	N
E	O
M	V

Daarbij zou de inhoud van de strofen kruislings met elkaar corresponderen: 1 met 15, 2 met 14 enz. De 8e strofe bleef over. Die vormt dan ook de kern, het hart van het gedicht. Daarom neem ik die hartstrofe over, in de 16e-eeuwse taal:

Als David moeste vluchten
Voor Saul*) den Tyran: (*: Sa-oel)
Soo heb ick moeten suchten
Met menich Edelman:
Maer Godt heeft hem verheven,
Verlost wt alder noot,
Een Coninckrijck ghegheven
In Israel seer groot.

Ik denk dat vooral dit laatste omtrent de 8e strofe een zeer juiste conclusie is. Dat er veel waarschuult in de bewering over die corresponderende strofen is wel duidelijk, maar of dat in alle onderdelen klopt, betwijfel ik wel. Ik vergelijk strofe 1:

„Den Coninck van Hispaengien
Heb ick altijd gheert”

met strofe 15:

„Dat ick tot gheen en tijden
Den Coninck heb veracht”.

En zo zijn er wel meer parallellen te vinden. Toch blijven er naar mijn smaak te veel vraagtekens staan. En bovendien: van het volk waarvoor het lied toch bestemd was, was niet te verwachten dat het zo zou zitten te puzzelen, dat het de structuur ontdekt zou hebben?

In dit verband wil ik nog opmerken, dat het Wilhelmus in toon en in strekking nogal eens overeenstemt met pamfletten, ook wel manifesten genoemd, die van de Prins

uitgingen naar de verschillende stadsbestuurders in Holland. Ik citeer uit één daarvan, dat hij zich niet zal ontzien „goet ende bloet voor der landen welvaren ende vrijheyt op te setten, de tyrannie te wederstaen ende metter hulpen van God ten onder te brengen, te verdrijven ende doen ophouden”. U herkent zonder moeite een aantal zinsneden uit het Wilhelmus. Dat zal ook het geval zijn met het volgende citaat uit een ander manifest, waarin de Prins herinnert aan het vroegere verzet en de gelegenheid die God bood „insonderheyt te dier tijt daer wij met eenen goeden hoop ruyteren (...) in het landt gevallen waren”. (Vergelijk hier vooral mee strofen 11 en 12.)

Bovendien wil ik nadrukkelijk wijzen op de rede die Marnix, namens de Prins, gehouden heeft op de eerste Statenvergadering van de vrije Hollandse steden, bijeengekomen te Dordrecht op 19 juli 1672. In die toespraak is heel veel wat overeenstemt met de inhoud van het Wilhelmus, zelfs zoveel dat daarin een overwegende reden gelegen is om Marnix als dichter van het lied te erkennen. Ook hieruit neem ik een paar aanhalingen met daarbij het corresponderende deel uit ons volkslied. „Tot deesen eynde heeft sijne V.G., van d'eerster uuyre dat den Hertoge van Alva in de voerscreven landen met sijne Spaenssche knechten ingevallen is, alle middelen, onkosten, arbeyt ende moeyte met grooter neersticheyt ende aller getrouwicheyt aangewendt, om deselve landen van dese gruwelike tyrannye ende geweldige moetwil-

licheyt te moegen ontslaan ende bevrijen." Legt U daar nu eens de strofen 4 en 11 naast. Nog een citaat: „Soe is zijnen V.G. met een hertgrondelick medelijden over haer beweecht geweest." Zie str. 10: „Als ick daer aen ghedencke / Mijn Edel hert dat bloet". En uit het geheel van die rede blijkt dat de Prins alles wil doen om de steden en de landen de vrijheid terug te bezorgen en pleit Marnix ervoor, dat zij de Prins weer in zijn oude ambt herstellen: juist de lijn van het Wilhelmus. Tenslotte is er nog het feit, dat de Prins zijn vrienden, waaronder Marnix, door Duitsland zond om in propagandistische toespraken namens hem de ballingen moed in te spreken en tot steun op te roepen. Er zijn veronderstellingen, dat op bijeenkomsten met dit doel na de redevoering als samenvatting het Wilhelmus geciteerd zou zijn ter ondersteuning van het geheugen. Dit zou een van de redenen kunnen zijn, waardoor het lied al zo vroeg bij velen bekend was, zoals uit de voorbeelden bleek in het vorige artikel. In de volgende aflevering zullen we de coupletten eens langs lopen om op de inhoud zelf te letten.

Bert van Velsen / Breukelen

HET RAAM

Het is alweer een hele tijd geleden, dat ik mijn laatste gesprek met het Raam aan u doorgaf.

U zult zich nog wel herinneren dat het Raam mij in het eerste gesprek wees op een belangrijke eigenschap welke ramen eigen is, namelijk, dat het op hetzelfde moment naar twee kanten kan kijken, naar binnen en naar buiten. In andere woorden, de gemeente in en de wereld in.

Naar aanleiding van een aantal artikelen ging het om de wijze van sabbaten ik weer eens naar het Raam gaan om opheldering. Artikelen over 'evangelisatie' en 'de leegloop der kerken'. In beide artikelen ging het om de wijze van samenkomen van de gemeente en het functioneren van de gemeentelieden. Het Raam, dat al zo lang zijn plaats heeft in de kapel, moet toch wel een goede vergelijking kunnen maken met de diensten toen en nu en met de gemeente toen en nu. Want daar gaat het immers om. De gemeente — toen geïnstitutioneerd en voorzien van een orde en van regels — is nog wel steeds gemeente, maar de tijden zijn veranderd. De gemeente leeft nu!

Ik tikte tegen het glas.

„Zo, dat is lang geleden", zei het Raam.

„Heb je doorgegeven waarover wij

gesproken hebben?"

„Ja", zei ik. „Ik heb het gepubliceerd in Opbouw".

„Zo", antwoordde het Raam.

Verder zij het niets. Het Raam vroeg ook niet of dat een goed blad was. Het liet het Raam koud. Misschien ook wel goed in verband met het onderwerp waarover ik met het Raam wilde spreken. En ik had wat dat onderwerp betrof een zo objectief mogelijk oordeel nodig.

„Je hebt in de loop der tijden veel gezien en opgemerkt".

„Ja, dat zou ik denken. Vertel maar wat je op je hart hebt".

„Wat heb je gezien met betrekking tot de gemeente toen en nu?"

„Wel, ik heb gezien en opgemerkt dat de mensen nu veel sneller leven dan in de tijd dat ik voor het eerst mijn plaats kreeg in deze kapel. En je weet dat dat al heel lang geleden is gebeurd".

„Ja, goed. Maar ik vroeg wat je gezien hebt met betrekking tot de gemeente, toen en nu. En nu heb jij het over de mensen die sneller leven dan toen".

„Maar denk jij dat de gemeente anders leeft dan de mensen waaronder zij verkeert?" De gemeente bestaat toch ook uit mensen van deze tijd? Alleen heb ik het idee dat als de gemeente hier in de kapel samenkomt, zij in een andere versnelling overgaat. Er is wat betreft de vorm van samenkomen in de loop der tijden niet zo veel veranderd".

Ik keek door het Raam naar beneden en zag in de drukke straat een discobar die heel wat jongelui trok. „Ik zie wat jij ziet", antwoordde ik het Raam.

„Hoor jij ook wat ik hoor, als hier's zondags gezongen wordt? Dat zingen en de begeleiding is al heel wat eeuwen hetzelfde".

„Maar je kunt van de kerk toch geen disco maken?"

„Nee, dat niet. Maar je kunt het wel eens anders doen, nietwaar?"

Denk er eens over na".

Ik heb er over nagedacht en ben tot de volgende conclusie gekomen: De gemeente staat niet op zichzelf, maar heeft een Hoofd die in alle tijden met haar meegaat. Ook in 1982. En een andere belangrijke conclusie is: De gemeente heeft als opdracht getuige te zijn van een levende Heer. Ook in 1982.

Zo sprak ik eens op een koffiebar over de geschiedenis van Jezus gaande over het meer. De discipelen waren op ruim vijf kilometer van de kust en ploeterden in het donker tegen de wind in. Jezus ziet hen en gaat over het meer naar hen toe; en Hij wilde hen voorbijgaan.

U kent die geschiedenis wel.

Toen vroeg ik aan de jongelui op die koffiebar: zou Jezus weten wat radar is?

Het antwoord was verrassend. „Jezus Christus is gisteren en heden dezelfde en tot in eeuwigheid".

Hij gaat ons vooruit. Hij weet alles van onze tijd. Hij wil ook dat we zijn volgelingen zijn in deze tijd. Hij heeft gebeden voor ons: „Ik

bid niet, dat U hen uit de wereld wegneemt, maar dat U hen bewaart voor de boze. Zoals U Mij gezonden hebt in de wereld, heb Ik ook hen gezonden in de wereld".

Als gemeente in deze tijd moeten we, of we het gewend zijn of niet, of we het leuk vinden of niet, een orde van dienst hebben die in deze tijd past.

Het probleem waarmee we zitten is het probleem van de wijnzakken. En het antwoord is heel simpel. Nieuwe wijn hoort in nieuwe zakken.

boekbespreking

Moet dat zo doorgaan?

ds A. M. Lindeboom.

Uitg. Kok, Kampen. Prijs f 24,90

In een ruim 200 bladzijden tellend boek maakt ds A. M. Lindeboom enkele kritische notities over het kerkelijk leven in de Geref. Kerken. Het is een vlot geschreven boek. Leesbaar en zelfs bespreekbaar voor niet-theologen. Het zou overdreven zijn te zeggen, dat het zo vlot leest als een roman, maar het houdt de lezer toch echt geboid.

Ds Lindeboom maakt zich grote zorgen over de ontwikkelingen in zijn kerken. In dit geschrift tracht hij de anderen te overtuigen, dat ze de Waarheid geen geweld mogen aandoen en dat ze in elk geval behoren te luisteren naar wat traditionelen als hij te zeggen hebben.

Eerlijk gezegd ben ik de lezing van dit boek met enige vooringenomenheid begonnen. Verontrusten maken op mij nog al eens de indruk, dat ze achter elke stoel een kettertje menen te ontwaren. In meerdere gevallen blijkt de oorzaak van die onrust een zeker conservatisme te zijn, waardoor men zich verzet tegen elke verandering. Ik kan me deze houding wel indenken, als men jarenlang lid is van een kerk waar in feite leervrijheid heerst. Naar buiten doet dit vaak toch wat bekrompen aan.

Van deze bekrompenheid is bij ds Lindeboom echter geen sprake.

Hij pleit wel voor het geloven op de traditionele manier, maar dan verwijst hij naar de vermaning om te blijven bij wat ons geleerd en toevertrouwd is. „Want zelf heb ik bij overlevering van de Heer ontvangen, wat ik u weer overgegeven heb."

Nadrukkelijk wijst hij op het gevaar, dat het geloven op de traditionele manier gepaard kan gaan met het vasthouden aan de gewoontes en opvattingen, waarvan men vroeger meende dat ze tot het apostolisch

erfgoed behoorden, maar bij nader inzien dat toch helemaal niet zijn.

Ds Lindeboom heeft er geen enkele moeite mee te erkennen, dat er heus wel enkele fouten in de bijbel staan, fouten die echter noch de essentie noch het onwankelbaar karakter van het Woord Gods aantasten.

Achter de befaamde 6000 jaar, die de aarde oud zou zijn, plaatst hij vraagtekens.

Zelf stelt hij ook kritische vragen over de formulieren van Enigheid. Terecht wijst hij erop, dat in zondag 5 en 6 te verstandelijk geredeneerd wordt, alsof wij zelf wel konden uitvinden dat Christus waarachtig God en mens moest zijn om te kunnen verlossen. Gelukkig wordt in vraag en antwoord 19 wel verklaard, dat we dit niet zelf hebben bedacht, maar dat ons dit in de Heilige Schrift is geopenbaard.

Enige moeite heeft hij ook met zondag 10 antwoord 27. Mogen we zeggen, dat het Gods vaderlijke hand was, die ons het doet toekomen, wanneer op een avond een verpleegster op een eenzame weg vermoord wordt?

Het komt me voor, dat over zondag 10 nog wel meer kritische vragen gesteld kunnen worden. Waarom worden we in deze zondag plotse-ling geconfronteerd met het woord voorzienigheid, een woord van heidense afkomst. In de geloofsbelijdenis, die in dit gedeelte behandeld wordt, is ook nergens sprake van voorzienigheid.

Minder gelukkig lijkt me de suggestie van ds Lindeboom om in zondag 12 ook melding te maken van de verhouding kerk en Israël. Ik vrees, dat we er dan een artikel van onenigheid bij gekregen hadden.

Juist lijkt me zijn opmerking, dat de zondagen 28 en 29, hoe voortreffelijk ook, te breed zijn. Men kan ook de vraag stellen, of deze zondagen niet bijgesteld moeten worden in verband met gewijzigde rooms-katholieke opvatting, die hier bestreden wordt.

Het valt niet te verbazen, dat „Waarheid en Eenheid" nog al wat, overigens welwillende, kritiek had op het boek van deze verontruste medebroeder.

Vermakelijk vond ik de opmerking van ds Vreugdenhil, dat hij in tegenstelling met ds Lindeboom een vrouwelijke predikant niet als collega zou aanspreken. Immers, aldus Vreugdenhil, het is duidelijk dat de Schrift de vrouw in het ambt niet wil. Zelfs als dat duidelijk zou zijn, ontgaat het me waarom niet van collega's gesproken kan worden, nu de (syn.) gereformeerde kerken wel vrouwen in het ambt kent.

Overigens moet daaraan toegevoegd worden, dat die collega, het is mevr. v. d. Veen-Schnekeveld, blijkens de citaten van ds Lindeboom wel vreemde dingen zegt voor een gereformeerde predikante. Kun je van zo iemand nog wel collega blijven?

Tegenover het geloven op de traditionele manier stelt Lindeboom het geloven op een andere manier, zoals deze o.m. door prof. Kuitert

wordt voorgestaan. De bijbel is voor Kuitert een verzameling godsdienstige opvattingen, welke in de loop der eeuwen in Israël en later bij de volgelingen van Jezus geleefd hebben.

De zonde val wordt door hem ontkend. Wonderen verwijst hij naar het rijk der fabelen. Het bestaan van de duivel ontkent hij. Volgens hem kan men wel op tien manieren in de opstanding van Jezus geloven. Over abortus moet men zich maar niet druk maken. De wens van de vrouw moet hier de doorslag geven. We moeten ook af van de gedachte, dat de plaats om God te ontmoeten op zondag in de kerk zou zijn. De kerk voorziet wel in een menselijke basisbehoefte, maar voor de institutaire vorm van de kerk is weinig toekomst. Mogelijk is dat er een hogere vorm van religie komt en dat we met andere godsdiensten groeien naar een grote gemeenschappelijke wereldgodsdienst. De wederkomst van Christus kan ook best anders verlopen dan in de bijbel wordt verhaald. Misschien zal de Heer al geruime tijd op aarde zijn en wordt Hij daar opeens ontdekt.

Dit alles overziende vraagt Lindeboom zich met reden af, of wat bij Kuitert voor geloof doorgaat, niet een ander geloof is dan het onze. Immers het volstrekt enige van het christelijke geloof geeft hij voor een zeer groot deel op.

In een volgend hoofdstuk „De tweede stem” gaat Lindeboom in op de opvattingen van dr H. Wiersinga, de theoloog die ontkent dat Christus in zijn lijden en sterven de straf voor onze zonden gedragen heeft. Het is triest te moeten constateren, dat hoewel zijn dissertatie veel kritiek ontmoette en de synode zijn opvatting niet toelaatbaar achtte, hij toch een blanco attestatie van Amsterdam naar Leiden kreeg. Uit dit geschrift blijkt ook duidelijk, dat momenteel in deze kerken elke vorm van leertucht ontbreekt. Wiersinga kreeg later steun van prof. Rothuizen voor zijn opvattingen.

Afschuwelijk is ook het enthousiasme, dat zowel Rothuizen als Kuitert later betoonden voor het smerige, Godslasterlijke geschrift van Van het Reve.

In het volgend hoofdstuk „Uit elkaar groeien” laat Lindeboom zien hoe er een kloof ontstaan is tussen de nieuwere theologische ontwikkeling en de traditionele geloofsbeleving van vele kerkleden. Door veel voorbeelden laat hij zien, hoe diep en breed die kloof wel geworden is. Hoe ver staat een gereformeerde wel af van iemand als ds Boelens, die de godheid van Christus loochent.

In het hoofdstuk „De vondst van het pluralisme” wijst Lindeboom

erop, dat men niet spreekt van leervrijheid, maar van pluralisme. De kerk is een veelvoud van overtuigingen die elkaar tegenspreken. De kerk is een dialoogkerk. Een heidense goeroe heeft nu eenmaal God op andere wijze ervaren dan wij. Gelukkig dat dat mogelijk is, zegt men.

Op deze wijze, zo merkt Lindeboom op, blijft er niets meer over van een kerk, die volgens de bijbel een pijler en fundament der waarheid is. Uitvoerig gaat ds Lindeboom in op „samen op weg”, de beweging die de Hervormde kerk en de Gereformeerde kerken dichter bij elkaar en tot meer samenwerking wil brengen. Hoe men in de Gereformeerde kerken langzamerhand „omgeturnd” wordt laat hij o.m. zien aan de hand van de wijziging van de belijdenisvragen. Over de H. Schrift, over de belijdenis van het Christelijk geloof en over de leer die alhier geleerd wordt, wordt gezweigd.

Hoe er met twee maten gemeten wordt, laat hij zien in de gedragslijn tegenover predikanten, die zich niet met de kinderdoop kunnen verenigen. Deze moeten opstappen. Alle mogelijke dwalingen, hoe ergerlijk ook, worden echter rustig geduld.

In het hoofdstuk „Menselijke moraal of goddelijk gebod” laat Lindeboom zien, dat ook de christelijke ethiek niet aan de dogmatische stormloop ontkomen kon. Met name het huwelijk is hier een van de slachtoffers.

Lindeboom wijst erop, dat we op deze wijze helemaal terugkeren naar de heidense praktijk van vroeger eeuwen. In de keizertijd was in Rome het ongehuwd samenwonen zo algemeen, dat het ontbindend en ontwrichtend op het maatschappelijk leven ging werken. Augustus moest daarom wel speciale wetten uitvaardigen om het huwelijk te bevorderen.

Aan het slot van zijn boek stelt ds Lindeboom dan de vraag wat de grondoorzaak is van alles. Zijn antwoord is: het niet meer buigen voor de Heilige Schrift als Woord van God. Het „vroom en eerbiedig luisteren” naar de Heilige Schrift ontbreekt.

Ik vrees, dat de sombere situatie-tekening van Lindeboom juist is en dat metterdaad het buigen voor de Schrift als Woord van God in het geding is.

Lindeboom vraagt: moet dat zo doorgaan?

Mijn vraag is: is het al niet veel te lang zo doorgegaan?

Het boek van ds Lindeboom geeft ons een duidelijk maar ook triest beeld van de kerken waarmee we tot 1944 één waren.

Het is een bijna onvoorstelbaar beeld voor hen, die nog tot de ongedeelde Gereformeerde kerken behoord hebben.

Bij het lezen had ik soms de neiging om te vragen of Lindeboom de zaken niet iets te somber schildert. Maar ik ben een buitenstaander.

Als ik echter b.v. de (soms wat te voorzichtige) artikelen van prof. Runia lees en de artikelen in Credo komt het op mij over, dat er toch ook nog velen in de Gereformeerde kerken zijn, die gewoon gereformeerd gebleven zijn.

Mijn indruk is verder, dat Lindeboom in zijn boek wat te veel overhoop haalt en daardoor soms bepaalde zaken te gemakkelijk signaleert.

Zo deelt hij mede, dat in ons land vijftig procent van de jonge mensen tussen de 18 en 25 jaar samenwoont. Dit cijfer lijkt me te hoog. In elk geval onderbouwt Lindeboom dit gegeven niet.

Verder vertelt hij, dat in de vrijgemaakt Gereformeerde kerken te Enschede het samenwonen voor het huwelijk niet voorkomt. Dit zou een gevolg zijn van goede kerkelijke voorlichting. Zijn conclusie is dan ook, dat een goed beleid van de kerkeraad dit ongehuwd samenwonen voorkomen kan.

Was dat maar waar. Hoe het staat met die kerkelijke voorlichting weet ik niet. Wie echter meent, dat het ongehuwd samenwonen daar niet voorkomt, is toch wel een vreemdeling in dat kerkelijk Jeruzalem. Met alleen goede kerkelijke voorlichting redden we het niet.

Tenslotte, ik bewonder ds Lindeboom wegens de wijze waarop hij rustig doorgaat met zijn hopeloos lijkende strijd voor het vroom en eerbiedig luisteren naar Gods Woord. Jammer, dat nog niet veel gereageerd is op het ernstig beroep dat van zijn boek uitgaat. Zijn geschrift verdient echt meer belangstelling.

J. Meulink

EENZAAMHEDEN

*Eenzaamheden zijn er
die niet te vertalen zijn
zij zijn het wegblijven van de kinderen Gods
als het graf open is
op zondagmorgen.*

*Ik lig in zondagavonden
als een verlatene
namen van afwezigen dwalen door mijn hoofd
als ik inslaap komen er kerkstoelen
in mijn droom staan
lege stoelen waarop nog mensen zaten
in negentien acht
het jaar waarin mijn moeder mij
liet dopen.*

*De droom verschuift
gelijk een beeld dat doet
op een filmdoek
er staan duizend televisiemasten
aan de horizon
er is geen ruimte meer tussen
voor een kruis*

HET G.L.J.C. en BROCHURES

De brochures kunnen gebruikt worden voor gemeenschappelijke en individuele studie.

- Het gebed - ds M. R. van den Berg
24 pag. f 3,75
- Vrijheid - P. C. v. Wijk, D. v. d. Molen e.a.
48 pag. f 4,50
- Jeugd en Seksualiteit
- P. C. van Wijk en D. van der Molen e.a.
100 pag. f 7,50
- Blijven bij de genade - ds G. v. d. Brink
32 pag. f 4,90
- Maleachi — dialoog tussen God en mens
- P. C. van Wijk en D. van der Molen e.a.
72 pag. f 7,50
- Geweld en Agressie — div. auteurs
(Herdruk bij voldoende belangstelling)
- Belijden en Getuigen - ds M. R. v. d. Berg,
ds J. C. Janse, ds J. Meester
20 pag. f 4,50

Bestellen bij:

Albert Kok, Karveel 58-90
8242 WC Lelystad
Tel.: 03200 - 48381
Postgiro 39 10 300 (t.n.v. GLJC)

GLJC

Een uitgave van het
Gereformeerd Landelijk Jeugdcomité
Gereformeerd Landelijk Jeugd Comité in samenwerking met
Buijten & Schipperheijn te Amsterdam.

kerknieuws

Sliedrecht — Ds A. H. Algra hoopt D.V. op zondag 30 mei a.s. in de middag-dienst, welke om half vier begint, afscheid te nemen.

Nieuwe kerkzaal in Almere — Met ingang van 9 mei a.s. worden de kerkdiensten in de Kapel van het kerkcentrum de „Goede Rede” gehouden. Dit om voldoende ruimte te bieden aan het toenemend aantal kerkgangers.

Deze samenwerkende Chr. Ger. en Ned. Ger. Kerk — voorlopig nog een wijk van Lelystad — belegde sinds 5 november 1978 kerkdiensten in de P.C. Basisschool „De Ark”. Nu het aantal leden de 100 nadert moest er naar een andere kerkruimte omgezien worden; en men vond deze in het bereidwillige en gast-

vrije oecumenisch kerkcentrum „Goede Rede”. De diensten zullen zomer en winter gehouden worden om 10.00 en 17.00 uur.

De verwachting is, dat in deze Kapel de periode tot de ingebruikname van de eigen kerk overbrugd kan worden. De voorbereidingen voor kerkbouw in Almere-Stad zijn in een dusdanig vergevorderd stadium, dat men hoopt begin 1984 in de eigen kerk te kunnen samenkomen. De leden in het snel groeiende, maar nogal onkerkelijke Almere zijn dankbaar, dat de opbouw van het kerkelijke leven onder Gods zegen voortgang mag vinden.

Verantwoording giften Zendingswerk op Soemba — Hieronder volgt de verantwoording van de giften van particulieren buiten Maassluis voor het werk van ds P. P. Goossens aan zending en opleiding op Oost-Soemba in het 1e kwartaal 1982. De volgorde is deze keer naar datum van ontvangst.

Mw. A. V. f 30,— + f 20,—; mw. J. M. V. te 's-G. f 50,— + f 50,—; mw. G. B. te B. f 40,— en mw. J. C. H. te Z f 25,— (via Den Haag. Het nieuwe postgironummer staat hieronder); J. B. te W. f 50,—; J. P. K. te 's-G. f 25,— + f 25,— + f 25,—; A. B. v. W. te V. f 20,— + f 20,—; J. H. B. te H. f 10,— + f 10,—; E. E. v. d. V. te K. f 100,—; mw. W. M. G. te 's-G. f 100,— + f 100,—; J. V. te H. f 200,—; mw. A. V. te 's-G. f 30,—; mw. J. C. v. D. te K. f 10,—; A. V. te H. f 100,—; J. B. te D. f 45,—.

Het bestuur streeft er naar in de loop van dit jaar nog met een rapport over de voortgang van het werk te komen. Wij houden u op de hoogte.

Penningmeester Samenw. Kerken voor hulp aan Oost-Soemba, postgiro 1687238 t.n.v. Zend. Comm. Ned. Ger. Kerk, Fanzantstraat 45, Maassluis.

ren (ook HBO-studenten zijn welkom) doet er goed aan bij de genoemde vereniging langs te gaan en zich aan te sluiten. Het is goed om van je studententijd een nuttige en erg leuke tijd te maken!

„Long Live Amsterdam”

Vijfhonderd jongeren uit alle delen van Nederland en verscheidene Europese landen vierten deze zomer van 9 tot en met 18 augustus vakantie in Amsterdam. Hun vakantie heeft een vierledig doel: kennismaking met de stad en de bevolking, hulpverlening, persoonlijke vorming en evangelieverkondiging.

Het grootste deel van de tijd zullen deze jonge mensen in teams doorbrengen in elf verschillende Amsterdamse wijken. Een voorbereidingsgroep is op dit moment in die wijken bezig om de contacten te leggen met de buurtbewoners, buurtcomité's en kerken, om mogelijke straat- en buurtprojecten te inventariseren en om te kijken waar praktische hulp kan worden geboden.

Er valt te verwachten dat veel jeugdige communicatievormen worden gebruikt: muziek, straattoneel, kabaret en koffieprouwen. Een groep jongeren uit de omgeving van Rotterdam en Franeker heeft al beloofd te komen met heuse, tot koffiehuis omgebouwde vrachtschepen, waarvoor de ligplaatsen nu worden georganiseerd. Uit het oosten van het land komt een engelse dubbeldekker, die ook als ontmoetingspunt (en natuurlijk trekpleister) funktioneert. Wim de Jong, die als tewerkgestelde dienstweigeraar de voorbereiding van deze actie leidt zegt: „Je merkt bij de voorbereiding een gematigd positieve interesse. Amsterdam zit niet te wachten op een kinderkrustocht van jongeren die uit alle hoeken van het land en het buitenland even komen zeggen hoe het moet. Maar, wanneer ik eenmaal heb uitgelegd dat wij de Amsterdammers zelf willen leren kennen en de projecten zo opzetten dat die aansluiten bij hun verlangens, merk ik dat mensen enthousiast worden. Amsterdam is een gastvrije stad die veel te bieden heeft, waar de deelnemers stellig hun ogen uit zullen kijken. Daarnaast zijn er natuurlijk ook problemen waaraan je in bescheidenheid iets hoopt te kunnen doen. En het moet op zich een belevenis zijn om met vijfhonderd jongeren uit zoveel verschillende hoeken samen te werken, een aantal bekende plaatsen te bekijken en wat beroemde (!) Amsterdammers te ontmoeten. Rob van Essen, predikant in Amsterdam zegt van deze vakantie: „Uit de hele wereld komen jonge mensen die zoeken naar vrijheid, romantiek en werk. Jezus zag die mensen als een kudde zonder herder en Zijn hart ging voor hen open. Hij ging van ze houden. Als je met die mentaliteit in Amsterdam woont en werkt kun je stellig mensen helpen en bemoedigen. Reken er maar vast op dat je er zelf ook veel van zult leren.”

Long Live Amsterdam is een internationaal samenwerkingsverband van de interkerkelijke jeugdbeweging Youth for Christ. Nadere inlichtingen worden verstrekt door de koördinator Wim de Jong, Zeemantreef 34, 3146 BT Maassluis, telefoon 01899-22364.

„Weest in geen ding bezorgd”

Met deze woorden werd op 20 mei 1942 te Leerdam het huwelijk ingezegend van

W. GRIFFIOEN

en

P. GRIFFIOEN-DEN HARTOG

Met onze ouders hopen wij, D.V., deze dag dankbaar en blij te herdenken.

Ermelo:
Steven en Maaike Visser
Leerdam:
Wim en Hanny Griffioen
Langerak:
Wim en Gerda van der Wal
Harderwijk:
Klaas en Ineke Brons
Nunspeet:
Arjaan en Frieda Griffioen
Ermelo:
Hetty Griffioen
en kleinkinderen

Mei 1982
Wijtgraaf 30
3848 LS Hierden

Gelegenheid tot feliciteren: op vrijdag 21 mei a.s. in het Dorpshuis te Hierden, Dorpshuisweg 9, 's avonds vanaf 19.00 uur.

BIJBELSTUDIES VAN D. J. CHRISTIAANSE

- 1) **Leven en overvloed.** Naar een rijker geestelijk leven f 5,—.
- 2) **Naderend onheil.** Toekomst Midden Oosten f 5,—.
- 3) **Christelijke vrijheid.** In gehoorzaamheid aan God. f 3,—.
- 4) **Jezus in het midden.** Zijn gemeente f 3,—.

Franco na girostorting 1793613 Bijbelcursus P.B. 44 Oudewater.

EPE (Gld.)

Voor wie niet aan de schoolvakantie is gebonden te huur in juni en september:

MODERN VERBOUWDE ZOMERBUNGALOW

op eigen perceel bos buiten Epe, vlakbij zwembad. Gasgevelkachel, open haard. 10 slaapplekken. Ook ideaal voor 2 of 3 gezinnen of voor b.v. 4 echtparen.

Tel. 023-242866.

Wolfhalden / App. Zw.

800 m. — uitzicht Bodensee
gezellig chalet — max. 6 pers.
nog te huur van 12/6-26-6 en
na 14/8.

Tel. 09-41 64 67 1234
Inl. 053-35 45 02

PLAATS

UW FAMILIEBERICHTEN IN DIT BLAD!

Voor al uw

handels- en familiedrukwerk - boeken folders enz.

is uw adres

DRUKKERIJ „STEENBERGEN”
Nooitgedacht 3 — 3701 AL Zeist

Redactieleden:

Ir. A. W. Biersteker;
T. Hoekstra
Ds. H. de Jong;
Mr. dr. J. Meulink;
D. W. L. Milo;
Ds. E. R. Postma;
Drs. W. G. Rietkerk

Adres van de Redactie:

Ds. K. Muller,
Riouwstraat 59,
1521 SC Wormerveer
Tel. 075-282589

Kerknieuws en berichten over kerkelijke/christelijke activiteiten te zenden naar:

„Kerknieuws Opbouw”,
Brugakker 36 22,
3704 LP Zeist
Tel. 03404-50278

Advertenties en druk:

Drukkerij „Steenbergen”,
Nooitgedacht 3,
3701 AL Zeist
Tel. 03404-22452

Advertentieprijs:

40 ct per mm.
familieberichten
35 ct per mm.
Advertenties inzenden tot
dinsdagmorgen 10.00 uur.

Administratie-adres:

Kon. Wilhelminalaan 38,
3956 TD Leersum
Tel. 03434-4288

Abonnementen:

Het aanvragen of opzeggen van abonnementen: uitsluitend bij de administratie. Abonnementen kunnen ieder moment ingaan, doch slechts per 31 december eindigen. Opzeggen uiterlijk tot 15 november.

Abonnementsprijs:

f 40,— per jaar of f 21,— per halfjaar.
Buitenland f 45,— p. jaar of f 60,— per luchtpost.
Gironr. 404945 t.n.v.
Geref. Persver. Opbouw,
Dr. Schaepmanlaan 71,
2104 VC Heemstede.
Tel. 023-285825.

nieuws uit breder kring

Wie straks studeren gaat...

Zal er veel plezier en profijt van hebben als hij of zij zich bij een studentenvereniging aansluit. Want er zal veel voor je veranderen. Je zult opvang en begeleiding nodig hebben, en ook gezelligheid en een vriendenkring. De tweefasenstructuur in het Wetenschappelijk Onderwijs, die de aanstaande studenten voor het eerst mogen meemaken, zal die behoeften alleen maar versterken. En hierbij zal je ook behoefte hebben aan bezinning op je belangrijke taak later in de maatschappij en je verantwoordelijkheid nu.

Vanuit een christelijke levensvisie zijn de volgende vier studentenverenigingen op dit gebied actief:

VCS 'Hendrik de Cock' — Groningen

Nieuwe Kijk in 't Jatstraat 56-58
9712 SJ Groningen, tel. 050-128117.

Societas Studiosorum Reformatorum —

Nieuwe afdeling Utrecht
Werfkelder onder Oude Gracht 345bis
3500 GN Utrecht, tel. 030-316929.

CSV 'Alpha' — Enschede

Calslaan 7-0
7522 MH Enschede, tel. 053-893906.

Civitas Studiosorum Reformatorum

— Delft
Oude Delft 251
2611 HE Delft, tel. 015-135681.

Wie in één van deze steden gaat stude-